

KASB-HUNARGA YO'NALTIRISHDA O'QUVCHILARNING SHAXSIY QOBILYATLARINI ANIQLASH VA RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI

*Mamanazarova Manzuraxon Abdualiyevna
Toshkent viloyati Angren shahar MMTBga
qarashli 14-maktab amaliyotchi psixologi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada kasb-hunarga yo'naltirish jarayonida o'quvchilarning shaxsiy qobilyatlarini aniqlash va rivojlantirishning psixologik asoslari yoritilgan. O'quvchilarning individual xususiyatlari, qiziqishlari, moyilliklari hamda kasbiy layoqatlarini aniqlashda psixodiagnostik metodlarning ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, kasb tanlash jarayoniga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillar, o'quvchilarda kasbiy motivatsiyani shakllantirish yo'llari hamda pedagogik-psixologik yondashuvlarning samaradorligi ko'rib chiqilgan. Maqolada o'quvchilarning qobilyatlarini rivojlantirish orqali ularni ongli kasb tanlashga yo'naltirishning muhim jihatlari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: kasb-hunarga yo'naltirish, shaxsiy qobilyatlar, psixologik asoslar, kasbiy layoqat, motivatsiya, psixodiagnostika, individual yondashuv, o'quvchi shaxsi, kasb tanlash, qiziqish va moyillik, pedagogik psixologiya, rivojlanish, ijtimoiy omillar.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri o'quvchilarni nafaqat bilim bilan ta'minlash, balki ularni kelajak kasbini ongli ravishda tanlashga tayyorlashdan iboratdir. Jamiyatning tez sur'atlarda rivojlanishi, mehnat bozorida o'zgarishlar hamda yangi kasblarning paydo bo'lishi yoshlarning kasb tanlash jarayoniga yangicha yondashuvni talab etmoqda. Shu bois kasb-hunarga yo'naltirish tizimi ta'lim jarayonining ajralmas qismi sifatida qaralmoqda. Kasb tanlash jarayoni murakkab psixologik jarayon bo'lib, u shaxsning qiziqishlari, moyilliklari, qobilyatlari, temperament xususiyatlari hamda ijtimoiy muhit ta'siri bilan chambarchas bog'liqdir. O'quvchi o'z kelajagini to'g'ri tasavvur qila olishi, o'z imkoniyatlarini real baholashi va jamiyat ehtiyojlariga mos kasbni tanlashi uchun unga psixologik yordam va yo'naltirish zarur bo'ladi. Aynan shu jarayonda maktab psixologining o'rni juda muhim hisoblanadi. Shaxsiy qobilyatlar insonning ma'lum bir faoliyatni muvaffaqiyatli bajarishiga imkon beruvchi individual-psixologik xususiyatlar majmuasidir. Ular qiziqish, iste'dod, intellektual salohiyat va amaliy ko'nikmalar orqali namoyon bo'ladi. Har bir o'quvchining qobilyatini to'g'ri aniqlash va uni rivojlantirish kasb tanlash jarayonining asosiy sharti hisoblanadi. Chunki noto'g'ri tanlangan kasb shaxsning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi, motivatsiyaning

pasayishiga va mehnat faoliyatida qoniqmaslikka olib kelishi mumkin. Kasb-hunarga yo'naltirish jarayonida psixologik diagnostika usullaridan keng foydalaniladi. Testlar, suhbatlar, kuzatuv va anketalar yordamida o'quvchilarning qobiliyatlari, qiziqishlari va shaxsiy xususiyatlari aniqlanadi. Olingan natijalar asosida ularga individual tavsiyalar beriladi hamda kelajak kasbini to'g'ri tanlashga yo'naltiriladi. Bu jarayon o'quvchilarning o'zini anglashiga va real imkoniyatlarini baholashiga yordam beradi. Shuningdek, kasb tanlashda oila, maktab va ijtimoiy muhitning ta'siri ham katta ahamiyatga ega. Ota-onalarning fikri, jamiyatdagi kasblar obro'si, tengdoshlar ta'siri va axborot manbalari o'quvchilarning qaroriga bevosita ta'sir qiladi. Shu sababli kasbga yo'naltirish jarayoni tizimli va kompleks yondashuv asosida amalga oshirilishi lozim. Mazkur maqolada o'quvchilarning shaxsiy qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirishning psixologik asoslari, kasb tanlash jarayoniga ta'sir etuvchi omillar hamda samarali kasbga yo'naltirish usullari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, maktab psixologining bu jarayondagi o'rni va vazifalari ham yoritiladi.

ASOSIY QISM

Kasb-hunarga yo'naltirishda o'quvchilarning shaxsiy qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirish psixologik jihatdan murakkab va ko'p bosqichli jarayon hisoblanadi. Bu jarayon shaxsning individual xususiyatlari, kognitiv imkoniyatlari, motivatsiyasi hamda ijtimoiy muhit bilan uzviy bog'liqdir. Shuning uchun kasb tanlash faqat tashqi tavsiyalar asosida emas, balki o'quvchining ichki psixologik imkoniyatlari va ehtiyojlarini chuqur o'rganish orqali amalga oshirilishi lozim. O'quvchilarning shaxsiy qobiliyatlari ularning ma'lum bir faoliyatni muvaffaqiyatli bajarishiga yordam beradigan individual-psixologik xususiyatlar majmuasidir. Bu qobiliyatlar tug'ma iste'dod va hayot davomida shakllanadigan ko'nikmalar asosida rivojlanadi. Masalan, ayrim o'quvchilar matematik tafakkurga moyil bo'lsa, boshqalari ijodiy yoki kommunikativ faoliyatda yuqori natija ko'rsatishi mumkin. Shu sababli har bir o'quvchiga individual yondashuv zarur hisoblanadi. Kasbga yo'naltirish jarayonida psixologik diagnostika muhim o'rin tutadi. Diagnostika orqali o'quvchilarning qiziqishlari, intellektual darajasi, temperament xususiyatlari va motivatsion yo'nalishlari aniqlanadi. Bunda testlar, suhbatlar, kuzatuv va anketalar kabi usullardan foydalaniladi. Masalan, qiziqishlar testi o'quvchining qaysi sohalarga moyilligini ko'rsatib bersa, intellektual testlar uning fikrlash tezligi, mantiqiy tahlil qilish qobiliyatini baholashga yordam beradi. Shuningdek, motivatsiya kasb tanlash jarayonining asosiy psixologik omillaridan biri hisoblanadi. O'quvchining ichki motivatsiyasi kuchli bo'lsa, u tanlagan yo'nalishida muvaffaqiyatga erishish ehtimoli yuqori bo'ladi. Aksincha, tashqi bosim ostida tanlangan kasb ko'pincha qoniqmaslik, qiziqishning yo'qolishi va mehnat samaradorligining pasayishiga olib keladi. Shu sababli o'quvchini o'z qiziqishlari asosida mustaqil qaror qabul qilishga o'rgatish muhimdir. Kasb tanlash jarayonida o'quvchilarning temperament va xarakter

xususiyatlari ham katta ahamiyatga ega. Masalan, sangvinik temperamentga ega shaxslar faol, muloqotga kirishuvchan bo'lib, ular xizmat ko'rsatish yoki kommunikativ sohalarda muvaffaqiyatli bo'lishi mumkin. Flegmatik shaxslar esa barqaror, puxta va tahliliy fikrlashga moyil bo'lib, texnik yoki analitik sohalarga mos keladi. Shu bois psixologik xususiyatlarni hisobga olish kasb tanlashning to'g'ri amalga oshirilishini ta'minlaydi. Kasbga yo'naltirishda oilaning roli ham juda muhimdir. Ota-onalar ko'pincha farzandining kelajagi haqida o'z tasavvuriga ega bo'lib, ba'zan uni o'z istaklari asosida yo'naltirishga harakat qiladi. Biroq bu holat har doim ham ijobiy natija bermaydi. Shuning uchun maktab psixologi ota-onalar bilan tushuntirish ishlari olib borishi, ularni bolaning individual xususiyatlarini inobatga olishga undashi zarur. Oila va maktab hamkorligi bu jarayonning samaradorligini oshiradi. Shuningdek, maktab psixologi kasbga yo'naltirishda rivojlantiruvchi treninglar va psixologik mashg'ulotlardan foydalanadi. Bunday mashg'ulotlar o'quvchilarda o'zini anglash, qaror qabul qilish, maqsad qo'yish va o'z imkoniyatlarini baholash ko'nikmalarini shakllantiradi. Guruhiy muhokamalar va kasbiy rolli o'yinlar orqali o'quvchilar turli kasblar haqida amaliy tasavvurga ega bo'ladilar. Zamonaviy axborot texnologiyalari ham kasbga yo'naltirish jarayonida muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Elektron testlar, onlayn platformalar va kasbiy yo'naltirish dasturlari orqali o'quvchilarning qiziqishlari va qobiliyatlari yanada aniqroq baholanmoqda. Bu esa psixologga individual tavsiyalarni yanada asosli berish imkonini yaratadi. Umuman olganda, kasb-hunarga yo'naltirishda o'quvchilarning shaxsiy qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirish psixologik, pedagogik va ijtimoiy omillar uyg'unligida amalga oshiriladigan jarayondir. Bu jarayonda o'quvchining ichki imkoniyatlarini to'g'ri baholash, uning qiziqishlarini qo'llab-quvvatlash va ongli kasb tanlashga yo'naltirish eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, kasb-hunarga yo'naltirishda o'quvchilarning shaxsiy qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirish muhim psixologik-pedagogik jarayon hisoblanadi. Bu jarayon o'quvchining kelajakdagi kasbiy faoliyatini to'g'ri tanlashiga, o'z imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishiga hamda jamiyatda munosib o'rin egallashiga xizmat qiladi. O'quvchilarning qobiliyatlari, qiziqishlari, temperament xususiyatlari va motivatsion yo'nalishlarini aniqlashda psixologik diagnostika muhim ahamiyatga ega. To'g'ri tashkil etilgan diagnostika natijasida o'quvchilarga individual yondashuv ishlab chiqiladi va ularning kasbiy rivojlanish yo'nalishi aniq belgilanadi. Bu esa noto'g'ri kasb tanlashning oldini olishga yordam beradi. Shuningdek, kasb tanlash jarayonida oila, maktab va maktab psixologi hamkorligi juda muhimdir. Ota-onalar, pedagoglar va psixologlar o'rtasidagi uzviy hamkorlik o'quvchining qobiliyatlarini to'g'ri baholash va unga mos kasbni tanlash imkoniyatini kengaytiradi. Bunday yondashuv o'quvchining o'ziga ishonchini oshiradi va uning kelajakka

bo'lgan motivatsiyasini mustahkamlaydi. O'quvchilarning shaxsiy qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirish orqali ularni ongli kasb tanlashga yo'naltirish nafaqat ta'lim tizimi, balki butun jamiyat taraqqiyoti uchun ham muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon barkamol, malakali va raqobatbardosh kadrlarni shakllantirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. G'oziev E.G'. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: Universitet, 2018.
3. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
4. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2017.
5. Vohidov M.V. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
6. To'xtaboyeva M. Kasbga yo'naltirish psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
7. Pedagogika nazariyasi va tarixi / Mas'ul muharrir A.Munavvarov. – Toshkent: Fan, 2019.
8. Internet ma'lumotlari